

UDK:372.8

Ilhom MADATOV,
Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali dotsenti, PhD
E-mail: ilhommadatov09@umail.uz

DSc, professor T.Ismoilov taqrizi asosida

OLIIY O'QUV YURTLARIDA TALABALAR MUSTAQIL ISHINI TASHKIL ETISH VA NAZORAT QILISHNING JORIY HOLATINI O'RGANISH

Аннотация

Ushbu maqolada oliy o'quv yurtlarida talabalar mustaqil ishini tashkil etish va nazorat qilishning joriy holati empirik tadqiqot asosida tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, talabalar mustaqil ish jarayonida asosiy muammo sifatida topshiriqlar sonining ko'pligi, manbalar yetishmovchiligi hamda individual yondashuvning yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligini ta'kidladilar. Mustaqil ish topshiriqlarining differensial ta'lim tamoyillariga mosligi ham tahlil qilindi. Maqolada mustaqil ta'limning samaradorligini oshirish, individual yondashuvni rivojlantirish va amaliy ko'nikmalarni shakllantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Mustaqil ta'lim, oliy ta'lim, talabalarning mustaqil ishi, ta'lim jarayoni, nazorat qilish, individual yondashuv, empirik tadqiqot, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim sifatini oshirish, innovatsion metodlar.

ИЗУЧЕНИЕ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ И КОНТРОЛЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Аннотация

В данной статье проведен анализ текущего состояния организации и контроля самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях на основе эмпирического исследования. По результатам исследования выявлено, что студенты сталкиваются с такими основными проблемами, как большое количество заданий, нехватка источников и недостаточное применение индивидуального подхода. Также проанализирована соответствие заданий принципам дифференцированного обучения. В статье предложены рекомендации по повышению эффективности самостоятельного обучения, развитию индивидуального подхода и формированию практических навыков.

Ключевые слова: Самостоятельное обучение, высшее образование, самостоятельная работа студентов, образовательный процесс, контроль, индивидуальный подход, эмпирическое исследование, компетентностный подход, повышение качества образования, инновационные методы.

A STUDY OF THE CURRENT STATE OF ORGANIZING AND MONITORING STUDENTS' INDEPENDENT WORK IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation

This article analyzes the current state of organizing and monitoring students' independent work in higher education institutions based on empirical research. The study results indicate that students face major challenges such as an excessive number of assignments, a lack of resources, and insufficient implementation of an individualized approach. The compliance of independent work assignments with differentiated learning principles was also examined. The article provides recommendations for improving the effectiveness of independent learning, developing individualized approaches, and enhancing practical skills.

Key words: Independent learning, higher education, students' independent work, educational process, monitoring, individualized approach, empirical research, competency-based approach, improving education quality, innovative methods.

Kirish. Talabalarning mustaqil ishi oliy ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u nafaqat bilimlarni mustahkamlash, balki o'z-o'zini rivojlantirish, ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mustaqil ish talabalarga ma'lumotlarni mustaqil izlash, ularni tahlil qilish va xulosa chiqarish imkonini beradi. Bu esa ularning mantiqiy, analitik va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi. Talaba mustaqil ish bajarish jarayonida o'z vaqtini rejalashtirish, resurslardan samarali foydalanish va belgilangan muddatlarga rioya qilishni o'rganadi. Bu kelajakda ish faoliyatida ham muhim bo'lgan ko'nikmalardir. Nazariy bilimlarni mustahkamlash va ularni amaliyotda qo'llash uchun mustaqil ish katta ahamiyatga ega. Xususan, laboratoriya ishlari, loyiha va tadqiqot ishlari orqali talaba real muammolarni hal qilish tajribasiga ega bo'ladi. Mustaqil ish jarayonida talaba o'zining qiziqishlari doirasida yangi g'oyalar ishlab chiqish va innovatsion yondashuvlarni sinab ko'rish imkoniyatiga ega

bo'ladi. Bu, ayniqsa, ilmiy-tadqiqot ishlariga qiziqishi bo'lgan talabalar uchun muhimdir.

Talabalarni mustaqil va ijodiy faoliyatga yo'naltirish, ularni zarur bilim va ko'nikmalarni egallashga bo'lgan mas'uliyatini oshirish, oliy ta'limda belgilangan ma'lum bir meyorlarni qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. Bu borada zarur qadamlar qo'yildi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq 3 tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-son Qarori bilan tasdiqlangan "Oliy ta'lim muassasalarida o'quv rayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to'g'risida ni zom"da mustaqil ishlarga ajratiladigan soatlar miqdori oshi rilib, uning ulushi bakalavriatda umumiy o'quv yuklamasining 50-60 foiz, magistraturada esa 60-70 foizni tashkil etishi belgilab qo'yildi. Belgilangan mazkur tartib oliy ta'lim muassasalarida talabalar mustaqil ishini samarali tashkil etish va nazorat qilish mexanizmini tubdan takomillashtirishni taqozo etmoqda.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari. Ushbu tadqiqot ishimizdan ko'zlangan asosiy maqsad - Oliy ta'lim muassasalarida talabalar mustaqil ishini tashkil etish va nazorat qilishning joriy holatini empirik tadqiqot asosida o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot ishimizning vazifalari esa quyidagilardir:

Nazariy asoslarni o'rganish – Mustaqil ish tushunchasi, uning pedagogik ahamiyati va nazorat mexanizmlarini tahlil qilish. Joriy holatni tahlil qilish – Oliy o'quv yurtlarida mustaqil ishini tashkil etish va baholash bo'yicha mavjud tajribalarni o'rganish. Empirik tadqiqot o'tkazish – Talabalar va o'qituvchilar o'rtasida so'rovnoma va intervyular o'tkazish, real holatni baholash. Muammolarni aniqlash – Mustaqil ishning samaradorligini pasaytiruvchi omillarni aniqlash. Yangi yondashuvlarni taklif qilish – Mustaqil ishini samarali tashkil etish va nazorat qilish bo'yicha innovatsion usullarni ishlab chiqish. Tavsiya va xulosalar berish – Tadqiqot natijalari asosida mustaqil ishini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi. So'rovnoma – Talabalar orasida so'rovnoma o'tkazish. Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali talabalar orasida mustaqil ta'lim topshiriqlari va u bilan bog'liq muammolarni aniqlashtirish bo'yicha so'rovnoma tashkil etildi.

Intervyu – Pedagoglar bilan chuqurlashtirilgan suhbatlar. Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali professor-o'qituvchilari bilan talabalar bajarayotgan mustaqil ishlar sifati va topshiriqlarni ishlab chiqish bo'yicha fikrlari olindi.

Hujjatlar tahlili – Mustaqil ish bo'yicha mavjud tartib-qoidalarni o'rganish. Oxirgi 10 yilda oliy o'quv yurti

talabalariga mutaxassislik fanlaridan mustaqil ta'lim olish uchun ajratilgan soatlarni tahliliy o'rganib chiqish uchun tasdiqlangan o'quv rejalar tanlab olindi.

Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish.

Tadqiqotimizni amaliy qismiga o'tishdan oldin oxirgi 10 yilda oliy o'quv yurti talabalariga mutaxassislik fanlaridan mustaqil ta'lim olish uchun ajratilgan soatlarni tahliliy o'rganib chiqish lozim deb hisobladik. Jumladan,

2015-2016 o'quv yilida Boshlang'ich ta'lim bakalavr ta'lim yo'nalishining tasdiqlangan o'quv rejasida mutaxassislik fani hisoblanadigan ona tili o'qitish metodikasi faniga jami 570 soat ajratilgan bo'lib uning 304 soati auditoriya, 266 soati mustaqil ta'lim uchun ajratilgan, matematika o'qitish metodikasi faniga 494 soat ajratilgan bo'lib uning 266 soati auditoriya, 228 soati mustaqil ta'lim uchun ajratilgan.

2024-2025 o'quv yilida esa ona tili o'qitish metodikasi faniga jami 510 soat ajratilgan bo'lib uning 240 soati auditoriya, 270 soati mustaqil ta'lim uchun ajratilgan, matematika o'qitish metodikasi faniga 660 soat ajratilgan bo'lib uning 330 soati auditoriya, 360 soati mustaqil ta'lim uchun ajratilgan.

Ko'rib turganingizdek oxirgi 10 yil ichida fanga ajratilgan o'quv soatlarining katta qismi mustaqil ta'lim olish uchun berilmoqda. Albatta bu o'sish Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-son Qarori bilan bog'liq bo'lib oliy ta'lim muassasalarida kredit-modul tizimiga to'liq o'tilishining natijasidir. Yuqoridagi tahlilni yanada batafsil tushuntirish uchun uni jadvalga asosida tahlil qilamiz.

T/r	O'quv yili	Fan	
		Ona tili va uni o'qitish metodikasi	Matematika o'qitish metodikasi
1	2015-2016	46%	46%
2	2016-2017	35%	38%
3	2017-2018	35%	38%
4	2018-2019	49%	44%
5	2019-2020	43%	44%
Kredit-modul tizimi joriy qilinguncha o'rtacha		42%	42%
6	2020-2021	52%	52%
7	2021-2022	52%	60%
8	2022-2023	55%	56%
9	2023-2024	54%	52%
10	2024-2025	52%	54%
Kredit-modul tizimi joriy qilinguncha o'rtacha		53%	55%

1-jadval: Oxirgi 10 yilda oliy o'quv yurti talabalariga mutaxassislik fanlaridan mustaqil ta'lim olish uchun ajratilgan soatlarni tahlili

Ko'rib turganingizdek oxirgi 10 yil ichida fanga ajratilgan o'quv soatlarining katta qismi mustaqil ta'lim olish uchun berilmoqda. Albatta bu o'sish Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-son Qarori bilan bog'liq bo'lib oliy ta'lim muassasalarida kredit-modul tizimiga to'liq o'tilishining natijasidir. Mustaqil ishlarga ajratiladigan soatlar miqdori oshirilib, uning ulushi bakalavriatda umumiy o'quv yuklamasining 50-60 foiz etib belgilab qo'yildi. Belgilangan mazkur tartib oliy ta'lim muassasalarida talabalar mustaqil ishini samarali tashkil etish va nazorat qilish mexanizmini qayta ko'rib chiqishni kun tartibiga qo'yimoqda. Shu maqsadda biz Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali talabalar orasida onlayn so'rovnoma tashkil qildik quyida ushbu so'rovnoma natijalarini tahlil qilamiz.

So'rovnomada 586 nafar talaba ishtirok etgan bo'lib ularga 6 ta savolga javob berishi so'ralgan.

Siz bir kunda qancha vaqtigingizni mustaqil ta'lim olish uchun sarflaysiz? - deya so'ralgan savolga qatnashuvchi talabalarining 35, 3 % yani 207 nafari 1 soatdan 2 soatgacha, 25, 4 % yani 149 nafari 1 soatgacha, 19, 8 % yani 116 nafari

2-3 soat, 19, 5 % yani 114 nafari 3 soat va undan ko'p deya javob berishgan.

Sizda odatda mustaqil ta'lim olish jarayonining qaysi bosqichida muammolar yuzaga keladi? - deya so'ralgan savolga qatnashuvchi talabalarining 47, 6 % yani 279 nafari mustaqil ta'lim topshiriqlari soning ko'pligidan deb, 18, 4 % yani 108 nafari bajarilgan mustaqil ta'lim topshiriqlarini topshirish jarayonida deya, 17, 1 % yani 100 nafari mustaqil ta'lim topshiriqlarini bajarishda manbalarning yetishmasligidan deya, 15 % yani 88 nafari mustaqil ta'lim topshiriqlarining mazmunidan (talabani ko'proq yozishga majburlaydigan) deya, 1,9 % yani 11 nafari mustaqil ta'lim topshiriqlarining hammaga bir xil berilishidan deya javob berishgan.

Sizga berilgan mustaqil ta'lim topshiriqlarining qancha miqdori mutaxassisligingizga tegishli kompetensiyalarni bermaydi deb hisoblaysiz? - deya so'ralgan savolga qatnashuvchi talabalarining 46,4 % yani 272 nafari barcha topshiriqlar sohamga mos deya, 15% yani 92 nafari 10 % mustaqil ishlar mos emas, 13,9 % yani 81 nafari 20 % mustaqil ishlar mos emas, 11,6 % yani 68 nafari 20 % dan 30 % gacha mustaqil ishlar mos emas, 11,6 % yani 68 nafari esa 40 % mustaqil ishlar mos emas, O'zingiz javob bering varinatida kiritilgan javoblarning 1 nafari mustaqil ta'limdan

umuman foyda olmayman, 4 nafari esa 80% -100% qismi mos emas deb javob berishgan.

Sizga fan bo'yicha bilim darajangizga qarab yani individual mustaqil ta'lim topshiriqlari beriladimi? - deya so'ralgan savolga qatnashuvchi talabalarning 41,8 % yani 244 nafari ha beriladi bazi fanlarda deya, 33 % yani 193 nafari yo'q berilmaydi, 25,2 % yani 147 nafari ha beriladi barcha fanlarda deya javob berishgan

Sizga mutaxassislik fanalaridan mustaqil ta'lim topshiriqlari darajalarga bo'lingan holda (qiyin, o'rta, oson) berilsa qaysi birini tanlab bajargan bo'lardingiz? - deya so'ralgan savolga qatnashuvchi talabalarning 69,9 % yani 408 nafari "O'rta", 11,5 % yani 67 nafari "Qiyin", 11 % "Oson", 7,7 % yani 45 nafari bunday topshiriqlar berilishini yoqlamayman deya javob berishgan.

Sizda mustaqil ta'lim bo'yicha yuqoridagi savollardan tashqari yana qanday muammolar yuzaga keladi - deya so'ralgan savolga qatnashuvchi talabalarning 81,2 % yani 474 nafari "Ko'pincha yuqoridagilar" deya, o'zingiz javob bering deyilgan variantga quyidagi fikrlar berilgan talabalarning 1 nafari "Amaliy va og'zaki Mustaqil ta'limni ko'paytirish", 2 nafari "Hammasi yaxshi, oson", 1 nafari "Mustaqil ta'lim topshirish semestr boshidan quyiladi va biz u mavzularni tuliq uzlashtirga ulgurmagan bulamiz", 108 nafari "Mustaqil ta'limni topshirish turini talaba erkin tanlasa, maqsadga muvofiq bo'ladi" mazmunidagi javoblar keltirilgan.

Bu natijalarni tahlil qilib, asosiy xulosalarni shakllantirish va tasvirlash mumkin. Shu asosida ba'zi asosiy jihatlar:

Mustaqil ta'limga sarflanadigan vaqt – Talabalarning aksariyati (60,7%) 2 soatdan kam vaqt ajratadi, bu esa mustaqil ta'limni rejalashtirishda inobatga olinishi kerak.

Muammolar – Eng katta muammo topshiriqlar sonining ko'pligidir (47,6%), shuningdek, resurslarning yetishmovchiligi va topshiriqlarning mazmuni ham muhim omillar sifatida ko'rsatilgan.

Kompetensiyalarga mosligi – 46,4% talabalar barcha topshiriqlar mutaxassislikka mos deb hisoblaydi, ammo 11,6% talabalar 40% topshiriqlarni mos emas deb baholaydi. Bu esa topshiriqlarning mutaxassislik talablariga muvofiqligini yanada optimallashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Individual yondashuv – 33% talabalar individual topshiriqlar berilmasligini ta'kidlagan, bu esa shaxsiylashtirilgan ta'lim jarayonini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Darajalar bo'yicha topshiriqlar – Ko'pchilik talabalar (69,9%) o'rta murakkablikdagi topshiriqlarni afzal ko'radi, bu esa mustaqil ta'lim tizimida differensial yondashuvni joriy qilish kerakligini bildiradi.

Qo'shimcha muammolar – Talabalar topshiriq topshirish formatini o'zlari tanlash imkoniyatiga ega bo'lishni istashlari mustaqil ta'limning moslashuvchanligini oshirishga ehtiyoj borligini anglatadi.

Xulosa va tavsiyalar. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy o'quv yurtlarida talabalar mustaqil ishining tashkil etilishi va nazorat qilinishi dolzarb masalalardan biridir. O'tkazilgan empirik tadqiqotga ko'ra:

Talabalar mustaqil ta'limga yetarli vaqt ajratishmaydi, aksariyati (60,7%) 2 soatdan kam vaqt sarflaydi.

Mustaqil ta'lim jarayonida eng katta muammo topshiriqlar sonining ko'pligi (47,6%) ekani aniqlandi. Shuningdek, manbalarning yetishmovchiligi, topshiriqlar

mazmuni va ularning barcha talabalarga bir xil taqdim etilishi muhim to'siqlar sirasiga kiradi.

Talabalar tomonidan ta'kidlangan yana bir muammo mustaqil ish topshiriqlarining mutaxassislik kompetensiyalariga to'liq mos kelmasligidir. 11,6% respondentlar 40% topshiriqlarning sohalariga mos emasligini bildirgan.

Individual yondashuv masalasida 33% talaba ularga mustaqil topshiriqlar shaxsiy bilim darajasiga qarab taqdim etilmasligini ta'kidlagan, bu esa ta'lim jarayonini shaxsiylashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Differensial ta'lim bo'yicha so'rovnomaga natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarning 69,9% o'rta darajadagi topshiriqlarni tanlashni afzal ko'radi, faqat 11,5% qiyin topshiriqlarni tanlagan.

Ko'plab talabalar (81,2%) yuqorida qayd etilgan muammolar mustaqil ta'lim sifatiga ta'sir qilayotganini tasdiqladi va ularga erkin topshiriq tanlash imkoniyati berilishini qo'llab-quvvatladi.

Olingan natijalar mustaqil ta'lim topshiriqlarini optimallashtirish va ularni individuallashtirish zarurligini ko'rsatmoqda.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Mustaqil ta'lim yuklamasini optimallashtirish

Talabalarga beriladigan mustaqil ish topshiriqlari hajmi va mazmuni qayta ko'rib chiqilishi lozim.

Mustaqil ish yuklamasi ortiqcha bo'lmasligi uchun topshiriqlarning soni emas, balki sifati va amaliy ahamiyati oshirilishi zarur.

Manbalar va qo'llanmalarga kirish imkoniyatini yaxshilash

Talabalarning mustaqil ta'limni samarali bajarishi uchun raqamli resurslar, elektron kutubxonalar va ochiq ta'lim platformalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish kerak.

Individual yondashuvni rivojlantirish

Talabalar bilim darajasi va qiziqishlariga mos individual topshiriqlar taqdim etish tizimini yo'lga qo'yish.

Differensial yondashuv asosida mustaqil ta'lim topshiriqlarini qiyinlik darajalariga ajratish va talabalar tanlovi asosida topshiriqlar berish.

Mustaqil ta'lim topshirish tizimini takomillashtirish

Talabalarga mustaqil ishni turli formatlarda topshirish imkoniyatini berish (yozma ish, video prezentatsiya, loyiha, amaliy ish va boshqalar).

Mustaqil ishlarni baholash mezonlarini aniq belgilash va bu jarayonda talabalar bilan ochiq muloqot olib borish.

Amaliy va innovatsion yondashuvlarni joriy etish

Mustaqil ta'lim jarayoniga loyiha va tadqiqot ishlari, amaliy mashg'ulotlar va real hayotga oid vaziyatlarni yechish kabi interaktiv metodlarni ko'proq joriy qilish.

Mustaqil ta'lim natijalarini ish beruvchilar bilan bog'lash va talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirish.

Ushbu tavsiyalar talabalarning mustaqil ish jarayonini samarali tashkil etish, uning sifati va amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi. Oliy ta'lim muassasalari mustaqil ta'lim topshiriqlarini nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlash, balki talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyatiga tayyorlashga yo'naltirilgan holda ishlab chiqishlari lozim.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. 2020 yil 31 dekabr, 824-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Oliy ta'lim muassasalarida kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to'g'risidagi nizom. - Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, 2021.
3. Sayidahmedov N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - Toshkent: Fan, 2010. - 320 b.

4. Xodjayev M. Mustaqil ta'limning zamonaviy yondashuvlari. - Toshkent: Sharq, 2018. - 256 b.
5. Mamatkulov S. Mustaqil ta'lim: tadqiqot, xorijiy tajriba va tavsiyalar. - Toshkent: "Sano-Standart", 2023.- 32 b.
6. Dmitriev G.D., Petrov V.A. Самостоятельная работа студентов в вузе: теория и практика. - Москва: Академия, 2015. - 312 с.
7. Novikov A.M. Образовательные технологии и самостоятельное обучение. - Санкт-Петербург: Питер, 2019. — 288 с.
8. Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University. - 4th ed. - New York: McGraw-Hill, 2011. - 389 p.